

Fridtjuv Berg – en pionjär för skolans demokratisering

Författare:

TAM-Arkiv

"Skolarbetet är ett personlighetsarbete, en inverkan af mera utvecklade personer på mindre utvecklade i syfte att främja de senares utveckling"

"För att blomma ut som människa krävs en lärare som kan förmedla kunskaper, en personlig omtanke och som har tillräcklig mognad för att vägleda en på livets väg".

Citaten ovan kommer från ett tal av Fridtjuv Berg – en förgrundsgestalt i den svenska skolans historia - vid SAF:s (Sveriges allmänna folkskolläraryrkesförenings) minnesfest 1895. Hur skulle då en lärare vara för att främja elevernas utveckling?

"Förnämsta krafvet är då att läraren själf är en personlighet, som befinner sig i oafslått utveckling, och förnämsta faran ligger däri, att han lämnas att sjunka samman i någon ensam vrå, där själfbelåtenhetens och trångsinnets spindelväfvar lägga sig öfver hans tankevärd, och där han småningom glider allt djupare ned i slentrianens sega dy."

Ett sätt att undvika ett sådant moraliskt lågvattenmärke var att ägna sig åt den mänskliga samvaron och det friska tankeutbytet som läraryrket kunde erbjuda. Det var en bördig mylla för att växa och förädlas som människa. Lärarna kunde då bibringa eleverna den kulturenliga fostran som skulle leda till ett fullkomligare mänskligt liv. Berg hade funnit sin livsuppgift – att engagera sig för den svenska skolan och läraryrkets utveckling. Hur började han då sin bana?

Fridtjuv Berg föddes den 20 mars 1851. Han studerade till folkskollärare vid Göteborgs seminarium och utexaminerades 1875 med högsta betyg. Samma år anställdes han vid Finspångs folkskola. År 1881 flyttade han till Stockholm där han blev anställd som ordinarie lärare.

År 1873 företog han en resa till Danmark där han kom i kontakt med de nya - mer demokratiskt präglade - pedagogiska idéer som företrädades av Grundtvigs folkhögskolor. Han besökte också andra länder i syfte att studera pedagogiska framsteg: Norge, Tyskland, Schweiz och Nederländerna.

I centralstyrelsen för SAF invaldes han 1885. År 1887 blev han dess vice ordförande samt fungerade 1888-97 som föreningens sekreterare. Han blev en av de mest aktiva personerna inom denna yrkesförening för lärare – en skolman som verkade för reformsträvanden inom utbildningens område. Han kom också tidigt att bli en flitig skribent i föreningens tidning: "Svensk Lärartidning".

Redan från sina tidiga ungdomsår hade Berg haft ett brinnande intresse för sociala och politiska frågor. I sin strävan efter social förändring anslöt han sig till de liberala – närmast socialliberala – politiska strömningarna.

En vision han hade var att skapa en barndomsskola som skulle vara gemensam för alla samhällsklasser. Folkskolan skulle upphöra att vara en skola huvudsakligen för samhällets lägre skikt. Genom att alla barn fick möta alla barn – en skola för alla – skulle samhällets utveckling mot jämliket och demokrati främjas. Tanken utvecklade han 1883 i den för den framtida skoldebatten så betydelsefulla boken: "Folkskolan såsom bottenskola". Trots ett starkt motstånd från konservativt håll – som på ett hätskt sätt argumenterade för att hans tankar skulle medverka till en social nivellering – fick hans idéer alltmer gehör. Inte minst hos den framväxande arbetarrörelsen. Under 1900-talets begynnelse kom liberaler och socialdemokrater sedan att strida för att förverkliga bottenskoleprogrammet – en tanke som fick sin fullbordan först under 1900-talets andra hälft genom grundskolans införande.

Berg argumenterade också för sagans, fantasins och lekens betydelse. Trollen, jättarna och drakarna från sagans värld är inget som vilseleder barnens sinnen hävdade han i flera artiklar i "Svensk Läraretidning". Istället fyller fantasin ett behov. Liv är utveckling och medlet för utveckling är arbete. Men det räcker inte med förvärvsarbete för ett fullständigt mänskligt liv, menade han. En alltmer långtgående arbetsfördelning – inom de allra flesta yrken – leder till en ensidig betoning av det rationella inslaget i tillvaron. I sagans idealiserade värld vinner det goda och rätta. Det onda får sitt straff. Skolan borde verka för sådana värden. Därför behövde utbildningen återigen framhäva sagans underbara värld för att stärka barnens utveckling; deras moraliska och andliga växt.

Berg verkade i Stockholm som liberal politiker och valdes till ledamot av riksdagens andra kammare hösten 1890. Inom riksdagen tillhörde han gamla lantmannapartiet 1891-94 men medverkade 1895 till bildandet av folkpartiet som 1900 gick upp i liberala samlingspartiet. Bergs politiska inflytande ökade successivt. Han deltog som ledamot i en s.k. "tvångsuppfostringskommitté". Många av hans motioner fick gehör. Vid varje riksdagsperiod fick han sitt mandat förnyat med ett allt större röstetal, vilket var ett kvitto på hans popularitet bland väljarna.

När Karl Staaff bildade en liberal regering 1905 blev Berg ecklesiastikminister. Som statsråd lyckades han förverkliga en hel del av sina idéer. En viktig reform var 1906 års stavningsreform. Denna undanröjde vissa oregelbundenheter och moderniserade därmed det svenska språket. T-ljudet tecknades fram till 1906 års reform med dt, v-ljudet med f, fv och hv. Dessa "ortografiska abnormiteter" – som Berg uttryckte det – utgjorde ett stort hinder för skolundervisningen. Andra reformer under perioden 1905-6 var ändringar av folkskollärarkårens representation inom de lokala skolstyrelserna och statsanslag till skönlitterära författare.

Under hans tid som minister togs också ett beslut som var ödesdigert för relationerna mellan kvinnliga och manliga folkskollärare. Alltför många kvinnor hade med tiden blivit folkskollärare – yrket hade börjat feminiseras. De statliga minimilönerna var ursprungligen desamma för kvinnliga och manliga lärare. Men 1906 års riksdag ändrade förhållandena till förmån för en positiv särbehandling av männen – dessa fick då högre lön än sina kvinnliga kollegor eftersom de förutsattes ha försörjningsplikt. Beslutet väckte givetvis ett raseri bland de kvinnliga folkskollärarna som reagerade med att bilda ett eget förbund för enbart kvinnor. Berg kom senare själv att ta avstånd från detta för framtiden så olyckliga beslut men utan att det fick någon effekt.

År 1911-14 blev han återigen ecklesiastikminister i en liberal regering ledd av Karl Staaff. Där deltog han i en ministär som verkade för parlamentarism och minskade försvarsutgifter.

Den 7 mars 1916 avled så Fridtjuf Berg. Vid hans begravning var Storkyrkan i Stockholm fylld till sista plats. Han hade med tiden blivit allmänt respekterad trots att han periodvis också blivit hårt kritiserad – inte minst från konservativt håll. Han var en person med stora kunskaper i pedagogiska frågor, ett genuint socialt intresse och han var en mycket produktiv publicist. Vid hans begravning höll kyrkoherden ett tal i vilket han citerade Jesu ord – som han också menade hade kännetecknat Fridtjuf Bergs gärning till gagn för barnen: ”Sen till att I icke förakten någon av dessa små”.

Källor:

Svensk Läraretidning. 1901, 1902, 1916.

Artikeln har skrivits för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010. För källreferens ange: Författare, Artikeltitle, www.lararnashistoria.se, 2010.